

Отже, аналіз творення документів міжнародно-правового характеру через призму комунікативної діяльності засвідчує складність та багатокомпонентність процесу. Спроба представити процес комунікації виключно через побудову єдиної комплексної моделі зумовлює необхідність залучення додаткових чинників у відображення комунікативної діяльності учасників процесу комунікації (держав). Базовими елементами комунікативної діяльності держав у процесі творення міжнародно-правових документів є три етапи, які відображені у структурі текстів документів: мотиваційно-інтенціональна, цільова та виконавча (практична).

Література:

1. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональных систем / П. К. Анохин. – М., 1980. – С. 83.
2. Бахтин М. М. Искусство и ответственность / М. М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М. : Худож. лит., 1986. – С. 3–4.
3. Голод В. Н. Когнитивные и коммуникативные аспекты текста как инструмента общения / В. Н. Голод, А. М. Шахнарович // Теории и модели знаний. Вып. 714. – Тарту, 1985. – С. 68–75.
4. Дейк Т. А. Дискурс и власть: Репрезентация доминирования в языке и коммуникации / пер. с англ. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 344 с.
5. Караулов Ю. Н. Языковое сознание, языковая картина мира, менталитет / Ю. Н. Караулов // Вавилонская башня-2 : Слово. Текст. Культура. – М., 2003.
6. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М., 1974. – С. 56.
7. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
8. Литературный, стандартный, общий язык // Язык и действительность : сборник научных трудов памяти В. Г. Гака. – М., 2007. – С. 45–52.
9. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – К. : Ваклер; М.: Рефл-бук, 2001. – 656 с.
10. Сухих С. А. Аспект отношения в диалоге // Высказывание и дискурс в прагматическом аспекте : сб. науч. трудов / отв. ред. Г. Г. Почепцов. – Киев, 1989. – С. 89–94.
11. Сухих С. А. Прагматическое моделирование коммуникативного процесса / С. А. Сухих, В. В. Зеленская. – Краснодар : Изд-во КубГУ, 1998. – 160 с. – С. 20.
12. Bernstein B. Social Class, Language and Socialization / B. Bernstein // Language and Social Context : Selected Readings. Harmondsworth : Penguin, 1979. – P. 157–178.

УДК 81'255

Т. Г. Бондар, А. Ю. Шевчук,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПЕРЕКЛАД НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ Ф. ЛАЙВСЕЙ ПОВІСТІ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА «МАРУСЯ»)

У статті розглянуто способи та методи передачі культурних реалій у перекладі Флоренс Лайвсей повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся». Було показано, що для вдалого відтворення національного колориту необхідно поєднувати різні прийоми та засоби перекладу. У перекладі Ф. Лайвсей основними засобами передачі реалій є транслітерація, доповнена поясненнями та описами.

Ключові слова: *реалія, національно-специфічна лексика, транслітерація, функціональний аналог, переклад.*

ПЕРЕВОД НАЦИОНАЛЬНО-СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ, ОБОЗНАЧАЮЩЕЙ КУЛЬТУРНЫЕ РЕАЛИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДА Ф. ЛАЙВСЕЙ ПОВЕСТИ Г. КВИТКИ-ОСНОВЬЯНЕНКО «МАРУСЯ»)

В статье рассмотрены способы и методы передачи культурных реалий в переводе Флоренс Лайвсей повести Г. Квитки-Основьяненко «Маруся». Было показано, что для удачного отображения национального колорита необходимо сочетать различные приемы и средства перевода. В переводе Ф. Лайвсей основными средствами передачи реалий является транслитерация, дополненная объяснениями и описаниями.

Ключевые слова: *реалия, национально-специфическая лексика, транслитерация, функциональный аналог, перевод.*

TRANSLATION OF THE NATION-SPECIFIC VOCABULARY REPRESENTING CULTURAL REALIA (BASED ON F. LIVESAY'S TRANSLATION OF THE NOVEL MARUSIA BY H. KVITKA-OSNOVIANENKO)

The article deals with the ways and methods of cultural realia representation in Florence Livesay's translation of the novel Marusia by H. Kvitka-Osnovianenko. It was shown that different methods and means of translation should be combined for successful rendering of national colouring. Nowadays there are still difficulties both in rendering a content of realia and in their understanding. The use of only one means of translation can cause inappropriate perception of the text, overloading it with foreign words or loss of national colouring in the content. It was revealed that Florence Livesay managed to represent ethnographic realia. She used various means of translation of non-equivalent vocabulary, namely transcription, transliteration, combination of transcription and descriptive translation, explanation in footnotes. Also, analogues as approximate translation were chosen properly. The main means of transmission of realia is transliteration, accompanied with explanations and descriptions.

It was indicated that translation of nation-specific vocabulary representing realia is extremely important for understanding the text, especially fiction, because it is the only way to convey the peculiarities of culture, national mentality, differences between surrounding environments and material culture.

Key words: *realia, nation-specific vocabulary, transliteration, functional analogue, translation.*

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації, інтеграції та інтенсифікації контактів і взаємозв'язків між країнами, що належать до різного лінгвокультурного простору, особливого значення набуває перекладацька діяльність. Переклад національно-специфічної лексики, яка позначає культурні реалії, має важливе значення для розуміння тексту, особливо художнього твору, адже саме така лексика передає особливості культури й мислення нації, відмінності природного середовища та матеріальної культури. Вдале відтворення реалій є однією з основних складових успіху в перекладацькій справі. Проте проблема передачі реалій не є до кінця дослідженою і потребує подальшого вивчення, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

У термінологічному плані слід розрізняти 'реалію-предмет' і 'реалію-слово'. У лінгвістичній літературі термін 'реалія' вживається як на позначення слова-реалії, так і на позначення предмета-реалії.

Проблему реалій, як показників національного колориту та національної специфіки, почали обговорювати лише на початку 50-х років минулого століття. Зокрема, Л. М. Соболев [8] у 1952 р. одним із перших ужив термін 'реалія' у його сучасному розумінні. Чималий внесок в опрацювання проблеми реалій зробив відомий український лінгвіст В. В. Коптілов, який реаліями називає «слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу» [5, с. 65]. С. І. Влахів і С. П. Флорин під реаліями розуміють «слова (і словосполучення), які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі іншому» [1, с. 47]. Реалії є носіями національного і / або історичного колориту; вони не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, і, як наслідок, не піддаються перекладу «на загальних засадах», вимагаючи особливого підходу. Багато науковців присвятили свої роботи питанню передачі реалій, зокрема: А. Д. Швейцер [9], В. Н. Комісаров [4], Я. І. Рецкер [6], Р. П. Зорівчак [3] та ін.

Вагомий внесок у переклад української літератури англійською мовою зробила Флоренс Гамільтон Лайвсей, яка у 1940 році в США опублікувала переклад повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся». Варто зазначити, що лише незначна кількість українських творів XX-го століття була перекладена англійською мовою. Повість «Маруся» містить багато українізмів та одиниць національно-специфічної лексики. Тому матеріалом нашого дослідження було обрано саме цей твір та його переклад англійською мовою.

Мета нашої розвідки – виявити культурні реалії у повісті «Маруся» та проаналізувати способи і засоби їхньої передачі у тексті-перекладі. Зазначимо, що засоби передачі реалій англійською мовою у перекладі Ф. Лайвсей вже привертати увагу мовознавців (див. [2]).

У практиці перекладу використовуються різноманітні способи передачі реалій. Ф. Лайвсей досить часто використовує такий спосіб як функціональний аналог, наприклад: *Дружечки зараз кинулись з боярами цятатися* – <...> *to play Odd-and-Even*. При передачі реалії зберігається традиційно-локальна сема, адже грати *Odd-and-Even* так само як і *цятатися* – означає 'вгадувати, до пари чи не до пари' [7 (XI), с. 255]. Цю реалію передано вдало.

Найчастіше для передачі етнографічних реалій (предметів побуту, мистецтва та культури) перекладачка застосовує транслітерацію та пояснення, для того, щоб читач міг чітко зрозуміти зміст поняття. Зокрема, за допомогою такого способу передано такі реалії:

- жупан: *жупан на ньому синій* – <...> *girded in blue zhupans, or long-coats of English worsted*.

- вечорниці: *А про вечорниці так і не згадай!* – *And also, don't mention to her the Vechernytsi, the evening gathering and revel of youths and maidens*.

- баба: *А чому ж баби, котрі знають* <...>. – <...> *why does the Baba – the old wise woman* <...>.

- покуття: *посадили, звичайно, на покуття* – <...> *the pokuttia, the place of honor*.

- тараня: *солоня тараня з пишишними галушечками та вареники з сім'яною макухою* – *salted tarania, fish with noodles*.

За даними словника української мови, *тараня* – 'невелика промислова риба родини коропових, поширена в опріснених ділянках Чорного та Азовського морів, яка іноді заходить у пониззя Дніпра, Дунаю та ін. річок' [7 (X), с. 39]. Перекладачка не пояснює детально, що таке тараня, лише вказує, що це риба. Такого пояснення достатньо для передачі змісту цього поняття.

- рушник: *присилай, козаче, за рушниками* – *I would send a Cossack for Rushnyky, the betrothal scarves*. Використане пояснення вдало відображає національно-обрядовий колорит реалії.

- Покрова (свято): *а з покрови удосвіта встає* <...>. – *And after Pokrova, the fall festival, she was up before daylight*.

- паска: *Маруся у великдень суботу сама учинила паску*. – *On the Saturday before Easter, Marusia made ready the Paska, the dough that would rise in the Easter bread*.

- Пречиста (свято): *і тільки вернусь сюди і к пречистій* – *and shall only come back about the time of Precbysta, the holiday of the Immaculate Conception*.

- юшка: *Онісла подали юшку з хляками, печене було баранина, а там молошина каша та й годі, більш і нічого* – *Then they passed iushka – soup made from entrails – baked lamb, milk soup*.

- світилка: *Наум, побачивши, що вже усе готово, став одбирати людей: кого дружкойм, дівочку у світилку* – *He chose a young girl for the Light-Bearer, Svitylka, (a sister or relative of the bridegroom, who, during the wedding ceremony, holds a lighted candle, or – as in the old days – a sword)*.

- проводи: *аж ось і проводи!* – *suddenly they realized it was Providna, the first Sunday after Easter*.

- зозуленька: *Буду, – каже, – тебе, моя зозуленько, як ока берегти*. – *My little Zozulenska, my cuckoo!*

- голубка: *та він же невеселий на весіллі був... ото, мабуть, скучав за своєю голубкою*... – <...> *for his Holubka, his dove*.

За допомогою транслітерації та пояснення перекладачка також відтворює вигуки, притаманні українській мові:

- *Ох, мені лишенько!* – *Oh, meni lykhenko, trouble enough for me!*

- *Ох, доленько моя лихая!* – *Oh, dolenko moia lykha! Poor me!*

У деяких випадках Ф. Лайвсей, скориставшись транслітерацією для передачі реалії, подає пояснення у виносі внизу сторінки. Наприклад, у тексті подано речення: *No one has a chance to look at her, not only at the Vechernytsi or when they sing the Koliadky, but even at early nightfall on the street, and on Kupalo night*. У виносках містяться тлумачення: «*Koliadky*: Christmas carols»; «*Kupalo night*: St. John's Eve».

Аналогічним способом відтворено такі реалії:

- німці: *We are foreigners, Nimtsi*. У виносі подано: «Ukrainian peasants might call a foreigner or anyone whom they could not understand a «*Nimets*», a dumb man, one who cannot speak».

- цур йому!: *Tsur iomu!*. У виносі: «Remove the spell!»

- Спасівка: *So, from Spasivka to Christmas* <...> (у виносі: «*Spasivka*: Feast of the Assumption») та <...> *and will hardly notice or feel it until Spasivka is here* (у виносі: «*Spasivka*: Feast of two weeks in August»).

- коровай: <...> *instead of the wedding honey-wax roses on the Korovai* (у виносі: «*Korovai*: The wedding cake»).

Для передачі реалії *сорочка* Ф. Лайвсей, окрім транслітерації та пояснення, використовує ще й перекладний відповідник реалії: *Сорочка на ній біленька, тоненька, сама пряла і тишині рукава сама вишивала червоними нитками*. – *Her smock was snow-white and thin, and she wove it herself; she alone spun the thread for the sorochka and the full puffed sleeves she embroidered with red thread*. Як бачимо, спочатку перекладачка подає англійський відповідник *smock* – 'сорочка, халат, вільна блуза' [10], що не передає національного колориту слова та потребує уточнення, тому Ф. Лайвсей додатково використовує транслітерацію з поясненням у виносі для передачі змісту реалії: «*Sorochka*: Loose and long, straight petticoat or chemise: today the word means shirt, or a blouse when worn by women». За даними словника української мови, *сорочка* – 'жіночий одяг, який одягають поверх білизни' [7 (IX), с. 467].

Іноді Ф. Лайвсей використовувала лише транслітерацію для передачі реалії. Наприклад:

- козак – *his moustache was that of a handsome Cossack*;

- боярин – *The head boiaryn was a lad from town;*
- гопак – *the boys dancing the hopak;*
- дружечки – *Sit down, my dear little Druzhky;*
- Печерськ (власна назва) – *Pechersk.*

Розгляньмо інші способи передачі реалій у перекладі твору «Маруся». Так для передачі реалії *тронак* перекладачка використала диференціацію, можливо тому, що український гопак більш відомий поза межами країни, а тропак – ні, хоча за характером виконання близький до гопака:

<...> *свисне, що аж у вухах заляцить, та вп'ять в боки, та тронака-тронана, що аж земля гуде* – *Then again, with arms akimbo, he danced the hopak.*

Очевидно, читачу, який не знає української мови та не усвідомлює, що таке український дух, важко зрозуміти фразу «...ні до кого нічичирк». Тому перекладачка вдається до описового перекладу: «...was unable to utter a sound to a soul».

В оригіналі тексту є культурна реалія *свитник*. Ф. Лайвсей, використавши напівкальку, утворює слово *coatmaker*, яке передає зміст поняття.

Перекладачка використовує також гіперонімію: *А далі витяг капшучок <...> достав та й положив на викуп шапки, за квітку, цілісний гривеник!* – *Then he drew out his purse <...> and took from it a piece of silver to ransom his cap.* У наведеному реченні передано реалію *капшучок* за допомогою англійського відповідника *purse*. У словнику української мови: *капшук* – ‘гаман у формі торбинки, що затягується шнурочком’ [7 (VI), с. 98], а його гіперонімічний відповідник *purse* має значення ‘будь-який гаманець; жіноча сумочка’ [10]. Реалію передано невдало, оскільки лексема *purse* не відображає семантики українського слова *капшучок*. Однак, в цьому реченні вдало передано грошову реалію *гривеник* за допомогою методу прихованої транспозиції.

На нашу думку, не зовсім вдалим є відтворення реалії *запaska*:

Запaska шовкова, морева; каламайковий пояс, та як підперешеться, так рукою і обхватиш, – це ж то не дуже і стягнеться. – *Her apron was of silk, and when she laced herself up in her belt you could span her waist with your hands, though she did not torture herself by squeezing too much.* Архісеому реалії *запaska* є ‘святковий одяг’, в той час як архісема англійської лексеми *apron* – ‘фартух, захисний одяг’. Тобто, лексема *apron* не відображає семантики українського слова *запaska*.

Отже, при передачі культурних реалій перекладачка послуговується низкою різних способів та засобів перекладу, оскільки використання тільки якогось одного прийому може бути причиною неправильного сприйняття тексту-перекладу, переважання його іншомовними словами, втрати національного колориту чи збіднення змісту. Аналіз перекладу повісті «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка свідчить про те, що перекладачка Ф. Лайвсей вцілому вдало відтворила мовні реалії, які передають національний колорит у першотворі. Вона використовувала різні засоби перекладу: одиниць безеквівалентної лексики, а саме: гіперонімію, калькування, комбінування транскрипції та описового перекладу, а також пояснення в коментарях. Варто відмітити, що основними засобами перекладу реалій є транскрипція та транслітерація, які перекладач доповнила описами та виносками. Досить вдало були підібрані аналоги при приблизному перекладі.

У подальших розвідках ми плануємо дослідити способи передачі реалій у перекладах творів інших українських письменників.

Література:

1. Влахов С. И. Непереводимое в переводе / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 343 с.
2. Гнатів Р. Я. Семантичний аналіз реалій та засоби їх передачі англійською мовою у перекладі Флоренс Лайвсей повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» / Р. Я. Гнатів, О. М. Савенко, О. В. Ярема // Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. – Львів : Вид-во Національного університету Львівська політехніка, 2000. – С. 65-69.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
5. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, вид-во при КДУ, 1971. – 131 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
7. Словник української мови : В 11-ти томах. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
8. Соболев Л. Н. О переводе образа образом / Л. Н. Соболев // Вопросы художественного перевода. – М. : Советский писатель, 1955. – С. 270-290.
9. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
10. АВВУ Lingvo-Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk>
11. Квітка-Основ'яненко Г. Маруся / Г. Квітка-Основ'яненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printout.php?id=62&bookid=1>
12. Kvitka-Osnovianenko, Hrihory. Marusia / Hrihory Kvitka-Osnovianenko / Trans. Florence Randall Livesay. – New York : Dutton & Co. Inc. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.utoronto.ca/elul/English/Kvitka-Osnovianenko/Marusia.pdf>

УДК 811.111'42+130.2

О. А. Бондарук,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ОБРАЗ «ЗОЛОТОЇ ДІВЧИНИ» В ПОЕЗІЇ ЄЛИЗАВЕТИНСЬКОЇ ЕПОХИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

*«As courtiers with their costly girls,
Though richly deck'd in gold and pearls».*
(Томас Гейвуд)

У статті представлено методику дослідження образу «золотої дівчини» із застосуванням лінгвокультурологічного підходу. Останній передбачає аналіз мовних феноменів з урахуванням культури мовленнєвої спільноти та зосереджений на вивченні відображення духовного світу людини в дискурсі. З використанням цього підходу описано семантичний зміст